

Vad betyder namnet kabbleka?

Kabblekan är välkänd över hela Sverige som en av vårens första blommor. Kjell Furuset presenterar här en ny tolkning av dess namn.

KJELL FURUSET

Som andra tidiga vårblommor har kabblekan *Caltha palustris* fått en lång rad folkliga namn. De flesta är lätta att förstå, utom just kabbleka. Namnet är gammalt, lånat från danskan, och folkliga förvanskningar som kalvleka och kabbelök antyder att det länge varit obegripligt.

Olika namnformer

Namnet *kabbleka* är tidigast belagt i svenskan i Johannes Franckenius *Speculum botanicum* från 1638 (i formen *kabbeleka*), men blev inte normalnamn förrän på 1900-talet. Linné ville hellre ha varianten *kalvleka*, medan Elias Fries föreslog *kabbelök* (Rydén 2000, 2001). Andra former av namnet är *kabalöga*, *kalföga*, *kabbaloga*, *kabeleja*, *kabler* (Jenssen-Tusch 1867, Vide 1966).

På danska heter växten *kabbeleje*. Skrivsättet har emellertid varierat, som *cabaleyen*, *kabeley*, *kabbelagen*, *kabeleg* och *kobbeleie*. Dessutom förekommer varianter som *kabbeløg*, *kapløg*, *kabbelukt*, *kabelot*, *kabelhat*, *kabelan*, *kabling* och *tudsekabling* (Jenssen-Tusch 1867, Ordbog over det danske sprog 1918–1956, Lange 1959). Den sammansatta

formen *engkabbeleje* är ett systematiskt namn som botanisten Erik Viborg introducerade (1796). Idag är detta växtens normalnamn på danska.

I norskan är namnet okänt utom i ett område kring Arendal i sydligaste Norge. Där har former som *kableik* och *kabbeleik* förekommit lokalt, men är troligen inlånade från svenskan eller danskan (Høeg 1974). Dialektnamnet *kappelaup* (i äldre skrifter *kabbelaup*) = maskros *Taraxacum* kan vara en variant av samma namn, men det är osäkert.

Lån från danskan

Som bekant var Skåne, Halland och Blekinge delar av Danmark fram till 1658, och den förste som använde namnet i dansk skrift var läkaren Henrik Smid i Malmö. Han använde formen *cabaleyen* (1546), som motsvarar den nutida formen *kabbeleje*. Namnet skrevs också *kabbelege*, som på danska uttalas på samma sätt som *kabbeleje*. Förmodligen är den svenska formen *kabbleka* ett lån av *kabbeleje*, som anpassats till svenska genom att efterledet *-lege* har blivit *-leka*.

På Linnés tid hade formerna *kabbelek*, *kabbelök* fått fotfäste i Skåne, Småland och Västergötland, medan man i andra delar av landet ännu använde namn som *mjölkrösor*, *mjölksblomster*, *trimjölksgräs* eller *fälsungfötter* (Linné 1986). Sydsvenska former som *kabeläja*, *kabelej*, *kabeleja* (Vide 1968) visar att även danska namnformer kunde användas.

Figur 1. Kabblekan har troligen fått sitt namn efter bladens kapp- eller kåpliknande form. Foto: Kjell Furuset.

The Marsh Marigold *Caltha palustris* probably got its Swedish name *kabbleka* from the plant's cloaklike leaves.

Förledet

De flesta som har försökt förklara namnet menar att förledet är identiskt med *kabbe* = kubbe, tråkloss, klump (jfr de engelska dialektnamn *Mayblob*, *Waterblob*, där *blob* betyder 'liten blåsa', 'liten klump'; Rydén 2003). Svenska forskare har i regel satt namnet i samband med de tjocka stjälkarna eller de svällande blomknopparna. "Troligen af stjelkarnes kabb- eller kubb-likhet" skriver Richard Dybeck (1845).

Senare forskare har följt i samma spår, och i *Etnobiologi i Sverige* skriver Mats Rydén och Ingvar Svanberg (2005): "Kabb betyder 'klump', och syftar på de tjocka stjälkarna och runda blomknopparna". Även de norska språkforskarna Falk & Torp (1903–1906) menade att namnet hade med blomknopparna att göra, men avledde namnet från kapris *Capparis spinosa*, eftersom kabbekans blomknoppar ska ha använts som ersättning för kapris.

Danska namnforskare har varit mer benägna att sätta förledet i samband med blommornas form. Det har sannolikt att göra med att namnet på danska också har använts om smörboll *Trollius europaeus*. "1. led er beslægtet med norsk dialekt *kabbe* rund trækloeds, og sigter til blomstens runde form", skriver Nudansk ordbog (1981). Samma förklaring ger Lange (1959) och Nielsen (1989).

Efterledet

Tidigare var varianten *kabbelök* mycket använd på svenska, och "lök har sannolikt afseende på blomknopparna", menade Dybeck (1845). Falk & Torp (1903–1906) trodde snarare att efterledet kunde ha sitt ursprung i fornordiskans *lōkr* = bäck, på grund av växtplatsen.

De flesta som har tolkat namnet har emellertid tagit sin utgångspunkt i formerna *kabbleka* eller *kabbelege*, och tolkat efterledet som 'lek'. "2. led beslægtet med *lege*; planten er blevet brugt som våben i børnelege" förklarar Nudansk ordbog (1981). Den danske växtnamnsforskaren Johan Lange (1959 II: 739) förklarar detta närmare:

2. led er uden tvivl samme ord som 2. led i *färeleger* (om *Armeria*), *blåleger* (om *Jasione*), *knoldleger* (om *Anthyllis*, *troidleger* (om *Taraxacum*), *gåseleger* (om *Bellis*), alle jyske navne, hvis

2. led på flere omål ville blive udtalt som 2. led i *kabbeleje*(r), jf. også svensk *kabbeleka* (af svensk *leka*, *lege*). Da de fleste planter med et -leger-navn har endestillet rundagtig blomst(erstand) på et (næsten) nøgent skaft, kan ordet *leger* jævnføres med *kæmper* (især om *Plantago*).

Lege betyder blomma på jylländska

Langes tolkning är inte oproblematiske. För det första känner vi inga traditioner där kabblekan har använts i samband med barnlekar. Dessutom finns det i danskan många fler arter som har -lege i namnet än dem han nämner, och alla kan knappast ha fått sitt namn efter lek.

I *Ordbog over jyske almuesmål* skriver Feilberg (1886) att *lege* på jylländska er "det almindelige navn på vilde blomster", och i *Dansk Dialect-Lexicon* berättar Molbech (1841: 319) att "Lege, pl. Leger, eller efter Udtalen: Lieg, pl. Lieger ... bruges om Mark-Blomster af ethvert Slags". Han citerar också Schade, som berättar att om någon från Mors på Jylland tillfrågades om namnet på en växt de inte kände, kunde svaret bli "a veed eet' hvans di kaller dem Lieger" (= jag vet inte, vad de kallar dessa *leger*).

Alla växter som på danska har *lege* eller *leje* i namnet, har vackra, iögonfallande blommor, och troligen betyder inte -*lege* eller -*leje* något annat än 'blomma'. Samma namn går för övrigt igen i det norska namnet *soleie* (egentligen sol-leie) = *kabbleka* eller smörblomma *Ranunculus acris*.

Att danskans *kabbelege*, *kabbeleje* har blivit *kabbleka* på svenska, beror antagligen på en folk-etymologisk tolkning av namnet så att efterledet felaktigt har uppfattats som -leka. Formen *kalvleka* är en annan omtolkning av namnet, som då har satts i samband med kalvarnas ystra lek när de släpps ut på bete om våren, ungefär samtidigt som kabblekan står i blom.

Kabbe kan tolkas som kapp

Inte heller tolkningen av namnets första led är utan problem. Helt riktigt har kabblekan stora och påfallande blommor och knoppar, men att de ska ha liknats vid klumpar eller träklubbor låter lite långsökt. Dessutom är ordet *kabbe* okänt på danska.

Även om blommorna är stora och iögonfallande är det inte de utan de karaktäristiska bladen som har gett upphov till de flesta av artens namn. Ibland har bladen liknats vid en hästhov (*fälsungefötter* på svenska, *hovsoleie* eller *soleihov* på norska, *sóleyjarhöfur* på isländska), och ibland vid en medeltida kåpa eller kappa. Sådana var ärmlösa och bestod av ett avrundat tygstycke som lades över skuldrorna och häktades ihop på bröstet. Därigenom får de runda bladen hos kabblekan en påfallande likhet med gammaldags kåpor eller kappor. Detta har gett arten namn som *vasskåpe* på norska (Høeg 1974) och *søljukappar* (= soleiekapper) på färöiska (Patursson 1901–1908).

Arterna i släktet *Alchemilla* har liknande blad och har också fått motsvarande namn: *daggkåpa* på svenska, *marikåpe* på norska, *fruekåbe* på danska och *Unser Frauen Mantel* (Mantel = kappa) på tyska. Jag tror att kabbleka kan vara ett namn av denna typ.

Under medeltiden genomgick det danska språket en serie ljudförändringar som skilde danskan från svenskan och norskan. En av dessa var en så kallad klusilförsvagning som innebar att de tre språkljuden *p*, *t* och *k* efter vokal har blivit *b*, *d* och *g* (t.ex. kåpe → kåbe, fat → fad, tak → tag). Därmed kan *kabbeleje* tänkas vara ett klusilförsvagat *kappeje*. Något som stöder denna tolkning är den danska dialektformen *kåbeleger* (Øst-Jylland; Lange 1959), där kappa sannolikt ersatts med det synonyma kåpa. Om detta är riktigt, kan kabbleka tolkas som 'kappblomma' eller 'blomma med kappliknande blad', och namnbildningen blir jämförbar med norskans *hovsoleie* = 'blomma med hästhovsliknande blad'. **SBT.**

- Takk til Bengt Carlsson som har oversatt artikelen fra norsk.

Citerad litteratur

- Dybeck, R. 1845. Blommor ur en svensk örtekrans. – Runa 1845: 49–82.
 Falk, H. & Torp, A. 1903–06. Etymologisk ordbog. – Aschehoug, Kristiania.
 Feilberg, H. F. 1886. Ordbog over jyske almuesmål. – Thiele, Köpenhamn.
 Høeg, O. A. 1974. Planter og tradisjon. – Universitetsforlaget, Oslo.

- Jenssen-Tusch, H. 1867. Nordiske plantnavne. – Hagerup, Köpenhamn.
 Lange, J. 1959. Ordbog over Danmarks plantnavne. – Munksgaard, Köpenhamn.
 Linné, C. 1986 [1755]. Svensk flora. – Forum, Stockholm.
 Molbech, C. 1841. Dansk Dialect-Lexikon. – Gylden-dal, Köpenhamn.
 Nielsen, N. Å. 1989. Dansk etymologisk ordbog. – Gylden-dal, Köpenhamn.
 Nudansk ordbog. 1981. – Politikens forlag, Köpenhamn.
 Ordbog over det danske sprog. 1918–1956. – Gylden-dal, Köpenhamn.
 Patursson, G. 1901–1908. List of popular plant names from the Færøes. I: Botany of the Færøes based upon Danish investigations, III: 864–866. Det nordiske Forlag, Köpenhamn.
 Rydén, M. 2000. Växternas namn: Kabblekan. – Svensk Bot. Tidskr. 94: 48–49.
 Rydén, M. 2001. Växternas namn. – I: Människan och naturen. Etnobiologi i Sverige 1. Wahlström & Widstrand, Stockholm, sid. 45–54.
 Rydén, M. 2003. Botaniska strövtåg. Svenska och engelska. – Kungl. Gustav Adolfs Akademien för svensk folkkultur, Uppsala.
 Rydén, M. & Svanberg, I. 2005. Kabbleka. – I: Människan och floran. Etnobiologi i Sverige 2. Wahlström & Widstrand, Stockholm, sid. 50.
 Vide, S.-B. 1966. Sydsvenska växtnamn. – Landsmålsarkivet i Lund.

Furuset, K. 2012. Vad betyder namnet kabbleka? [What does the Swedish plant name "kabbleka" mean?] – Svensk Bot. Tidskr. 106: 262–264. Uppsala. ISSN 0039-646X.

Marsh Marigold *Caltha palustris* is called *kabbleka* in Swedish and *kabbeleje* in Danish. Traditionally, the name has been interpreted to mean 'plant with flowers or buds resembling lumps or logs, used by children for playing', but a more likely interpretation is 'cloak-flower' or 'flower with cloaklike leaves'. The leaves are big and rounded and have probably been compared to mediaeval cloaks.

Kjell Furuset är biolog och växtnamnsforskare.

Adress: Dronning Mauds Minne Høgskole, N-7044 Trondheim, Norge
 E-post: kfu@dmmh.no